

22. Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР. Науково-практичний коментар. За ред. М.Т. Самаєва. – К.: Видавництво політ. літ., 1968. – 400 с.
23. Савицкий В.М. Прокурорский надзор за дознанием и предварительным следствием / В.М. Савицкий. – М.: Гос. изд.-во юрид. лит., 1959. – 261 с.
24. Постанови Пленуму Верховного Суду України / За заг. ред. В.Т. Маляренка; упор. П.П. Пилипчук. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 408 с.
25. Щерба С.П., Савин А.В. Деятельное расследование в совершенном преступлении / С.П. Щерба, А.В. Савин. – М.: Спарк, 1997. – 110 с.
26. Зейкан Я.П. Право на захист у кримінальному процесі. Зразки процесуальних актів: збірник / Я.П. Зейкан. – К.: Юридична практика, 2005. – 190 с.

УДК 343.1

АСПЕКТИ АРГУМЕНТАЦІЇ ОБВИНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

ASPECTS OF ARGUMENT INDICTMENTS ACTIVITIES PROSECUTOR

Іванов А.О.,

кандидат юридичних наук, прокурор відділу нагляду за дотриманням законів органами фіскальної служби прокуратури Миколаївської області, радник юстиції, виконувач обов'язків доцента кафедри правознавства Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

У статті висвітлено сутність та зміст такої кримінально-правової категорії, як «обвинувальна діяльність». Проаналізовано підходи різних учених щодо визначення категорії «обвинувачення». Автор акцентує увагу на розкритті змісту поняття «обвинувальна діяльність прокурора».

Ключові слова: обвинувальна діяльність, обвинувачення, державне обвинувачення, обвинувальна діяльність прокурора, кримінальне переслідування.

В статье освещена сущность и содержание такой уголовно-правовой категории, как «обвинительная деятельность». Проанализированы подходы различных ученых по определению категории «обвинение». Автор акцентирует внимание на раскрытии содержания понятия «обвинительная деятельность прокурора».

Ключевые слова: обвинительная деятельность, обвинение, государственное обвинение, обвинительная деятельность прокурора, уголовное преследование.

In the article essence and content of such criminal legal category as «Indictment activity». The approaches of different scholars on definition of «charge». The author focuses on revealing meaning of «Indictment activities prosecutor».

Key words: indictment activities, prosecution, public prosecution indictment activities prosecutor, criminal prosecution.

Актуальність теми. Сьогодні здійснюється активне реформування правоохоронної системи та упорядкування її відповідно до кращих міжнародних зразків. Правова реформа в Україні, що триває, значно трансформувала усталені правові інститути та створила нову пізнавальну ситуацію, яка потребує наукового осмислення та обґрунтування взагалі та обвинувальної діяльності зокрема.

У різні часи окремі питання обвинувальної діяльності прокурора досліджували В.О. Остапеч, В.В. Юричишин, С.М. Меркулов, С.А. Альперт, І.М. Козьяков та інші вчені. Водночас суттєве навантаження на органи прокуратури та відсутність узагальненої практики обвинувальної діяльності прокурора у новій моделі кримінального процесу актуалізують необхідність теоретичного обґрунтування та розроблення механізмів реалізації обвинувальної діяльності в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історичного процесу становлення та розвитку кримінального судочинства засвідчує, що обвинувачення завжди було квінтесенцією кримінального процесу, оскільки є необхідним елементом будь-якого кримінального

судочинства, незалежно від його типу та форми. Однак його юридичний зміст і пов'язані з ним наслідки не завжди однакові. Етимологічний аналіз слова «обвинувачення» свідчить про його походження від старослов'янського дієслова «обвинити», що мало значення обвинуватити, визнати винним, довести винність [1, с. 507]. Можна підтримати позицію дослідників, які відзначають, що коли кримінальне судочинство мало приватно-змагальний характер, терміна «обвинувачення» у правовому вжитку не існувало. Він виник на позначення певного слідчо-процесуального явища, а з другої половини ХІХ століття у юридичній науці слово «обвинувачення» розпочало застосовуватись у широкому значенні: як вимога до суду, діяльність обвинувача – кримінальне переслідування [2, с. 45]. Своєю чергою науковець І.В. Гловюк відзначає, що основою системи кримінально-процесуальних функцій традиційно вважається обвинувачення, оскільки саме воно «викликає до життя» інші основні кримінально-процесуальні функції, а саме захист і вирішення справи (правосуддя): обвинувачення за загальним правилом передують появі функції захисту та правосуддя й обумовлює їх виникнення [3].

Конституція України чітко визначила одну з основних конституційних функцій прокуратури – підтримання державного обвинувачення в суді (ст. 121 Конституції), ця функція закріплена і в Законі України «Про прокуратуру» (ст. 2).

Аналізуючи сучасний період (радянський та частину пострадянського), необхідно відзначити, що раніше чинний КПК України не містив поняття обвинувачення, а його зміст можна було зрозуміти крізь призму аналізу окремих кримінально-процесуальних норм.

В інший спосіб це питання вирішено у новому КПК України, де згідно з п. 13 ч. 1 ст. 3 обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого Законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, установленому цим кодексом. Крім того, чинний КПК України чітко визначив, що стороною обвинувачення у кримінальному провадженні є: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник і законний представник у випадках, установлених цим кодексом (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України). Слушно зазначити, що поняття «обвинувачення» та безпосередня діяльність суб'єктів реалізації цієї кримінальної процесуальної функції є невід'ємними елементами комплексної діяльності – кримінального переслідування.

У зв'язку з цим можна запропонувати відповідну систему окремих кримінальних процесуальних категорій у такому співвідношенні: кримінальне переслідування – обвинувачення – державне обвинувачення.

Крім того, слушно наголосити, що ані в сучасному законодавстві, ані в науковій доктрині не отримала обґрунтування термінологічна конструкція «обвинувальна діяльність прокурора», яка, на думку автора, характеризується порівняною самостійністю та змістовним навантаженням.

З метою забезпечення поступової аргументації змісту обвинувальної діяльності прокурора необхідно проаналізувати деякі усталені категорії кримінального процесу, які перебувають у кореляційних залежностях з обвинувальною діяльністю прокурора. Розпочинаючи аналіз сутності обвинувальної діяльності прокурора, на думку автора, необхідно звернути увагу на окремі аспекти сутності кримінального переслідування загалом.

Аналіз чинного КПК України доводить, що поняття «кримінальне переслідування» не набуло нормативного закріплення. Принагідно слід зазначити, що визначення кримінального переслідування містилося, наприклад, у проекті КПК № 1233 і визначалось, як процесуальна діяльність, яка реалізується прокурором у випадках, передбачених кодексом, і потерпілим, його законним представником чи представником із метою викриття, засудження та покарання осіб, винних у вчиненні злочину. Сьогодні нормативне визначення кримінального переслідування сформульоване лише у Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 08 квітня 2008 року,

яка визначає кримінальне переслідування, як виключно процесуальну функцію прокурора, яка полягає у висуненні від імені держави обвинувачення, направленні кримінальної справи до суду, підтриманні державного обвинувачення у суді, участі у перегляді судових рішень у кримінальних справах в апеляційній та касаційній інстанціях [4].

З викладеного можна зробити висновок, що підтримання державного обвинувачення в суді розглядається Концепцією, як одна з форм кримінального переслідування (поряд із висуненням від імені держави обвинувачення, участі у перегляді судових рішень у кримінальних справах в апеляційній та касаційній інстанціях). Фактично можна стверджувати, що згідно з таким підходом кримінальне переслідування повністю асоціюється з обвинувальною діяльністю прокурора у кримінальному провадженні. Одночасно аналізуючи визначення кримінального переслідування, закріпленого у кримінальних процесуальних кодексах іноземних держав і міждержавних проектах, можна зазначити, що:

- кримінальне процесуальне законодавство у більшості пострадянських країн цілком слушно нормативно закріплює категорію «кримінальне переслідування»;

- спостерігається широка диференціація суб'єктів кримінального переслідування, що зумовлюється особливостями правових систем і національними правовими традиціями;

- всі держави обов'язково визначають прокурора, як суб'єкта кримінального переслідування.

Як зазначають учені, кримінальне переслідування може тлумачитись у широкому і вузькому розуміннях. Поняття «кримінальне переслідування» у широкому розумінні охоплює всю процесуальну діяльність у кримінальній справі: встановлення події і обставин злочину, особи, яка його вчинила, доведення винуватості останньої та її покарання, тобто тотожне поняттю «провадження у кримінальній справі». У вузькому ж розумінні кримінальне переслідування розглядається суто як кримінально-процесуальна діяльність щодо обвинувачення конкретної особи у вчиненні злочину [5]. У цьому значенні кримінальне переслідування полягає у реалізації обвинувальної функції шляхом кримінально-процесуальної діяльності проти конкретної особи і відрізняється від іншої процесуальної діяльності, спрямованої на встановлення події і обставин злочину та особи, яка його вчинила, що охоплюється поняттям «розслідування злочину» [6, с. 52–53].

Аналіз наявних теоретичних підходів дозволяє зробити висновок щодо необхідності визначення кримінального переслідування у вузькому розумінні, тобто, як напряду діяльності, що спрямований на викриття конкретної особи в учиненні кримінального правопорушення та притягнення її до кримінальної відповідальності; тобто кримінальне переслідування завжди є персоніфікованою діяльністю, що реалізується щодо конкретної особи, яка має відповідний процесуальний статус залежно від стадії кримінального процесу. Відповідно до чинного КПК

України, формами кримінального переслідування є: підозра, обвинувачення, здійснення щодо особи кримінального провадження із застосуванням примусових заходів медичного характеру; здійснення щодо неповнолітнього провадження із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Крім того, у контексті статті існує необхідність визначення співвідношення понять «кримінальне переслідування» та «обвинувачення». Так, деякі дослідники розглядають поняття «кримінальне переслідування», «обвинувачення» та «кримінальний позов», як тотожні категорії. Позицію щодо ототожнення «кримінального переслідування» та «обвинувачення» підтримував С.А. Альперт, зазначаючи, що обвинувачення – це заснована на законі процесуальна діяльність, що спрямована на викриття і засудження винної особи, яка вчинила злочин, а також застосування щодо неї заходів покарання або виховного характеру [7, с. 25–26].

Аналізуючи сучасні дослідження, можна підтримати позицію С.М. Меркулова, який зазначає, що обвинувачення має матеріальну і процесуальну складові. Матеріальний бік обвинувачення становить твердження про вчинення певною особою діяння, забороненого кримінальним законом. Під процесуальною складовою обвинувачення розуміється сукупність процесуальних дій, спрямованих на викриття конкретної особи в учиненні злочину. У такий спосіб, зважаючи на наведену наукову позицію, можна стверджувати, що матеріальна сторона обвинувачення асоціюється не лише з діяльністю прокурора, а передбачає активну діяльність інших суб'єктів: працівників оперативних підрозділів (викриття особи), слідчого, керівника слідчого підрозділу та інших суб'єктів кримінального процесу [8].

Такий доктринальний підхід підтримується й іншими дослідниками, які відзначають, що згідно з доктриною кримінального процесу набув поширення поділ обвинувачення за матеріально-правовою (сукупність установлених у справі та таких, що ставляться обвинуваченому у вину, суспільно небезпечних і протиправних фактів, які становлять суть конкретного складу злочину) та процесуально-правовою (заснована на законі процесуальна діяльність компетентних органів і осіб із викриття обвинуваченого в скоєнні інкримінованого йому злочину та з обґрунтуванням його кримінальної відповідальності з метою його публічного засудження) ознаками.

Проаналізувавши наявні у КПК України правові конструкції, процесуаліст В.В. Юрчишин зробив висновок про те, що загальнопроцесуальна функція обвинувачення, що виконується прокурором у кримінальному процесі, розподілена законодавцем на два етапи (частини): обвинувачення в матеріально-правовому значенні й державне обвинувачення в процесуальному розумінні. Перше здійснюється прокурором на стадії досудового провадження і пов'язується з висуненням (підготовкою та затвердженням обвинувального акта), інше здійснюється на стадії судового провадження і пов'язується зі зверненням прокурора до суду з обвинувальним актом і доведенням

обвинувачення під час судового розгляду справи по суті [9, с. 79–91]. Критикуючи такий підхід, науковці зазначають, що обвинувачення в матеріально-правовому значенні характеризує статичний аспект обвинувачення, його зміст, а процесуальне значення характеризує динамічний аспект обвинувачення, процесуальні дії щодо забезпечення притягнення особи до кримінальної відповідальності [3].

Особливої уваги заслуговує також праксеологічний підхід до розуміння обвинувачення, активним прихильником якого є С.А. Альперт, котрий визначав, що під обвинуваченням слід розуміти засновану на законі процесуальну діяльність, спрямовану на викриття обвинуваченого у вчиненні злочину, його засудження, застосування щодо нього справедливого покарання, а у відповідних випадках – заходів виховного або громадського впливу [7]. Прихильниками праксеологічного підходу в різні часи були також В.С. Зеленецький, В.Г. Даєв, О.Г. Халіулін та інші вчені [10].

Такий підхід вимагає аналізу досліджень, які містять альтернативний підхід. Так, деякі дослідники зазначають, що правильніше говорити про те, що актом початку обвинувачення проти конкретної особи є винесення слідчим постанови про притягнення особи в якості обвинуваченого. І незважаючи на те, що законодавець пов'язує поняття «державне обвинувачення» з діяльністю прокурора, це не впливає на розгляд «слідчого обвинувачення» як державного. В результаті цього зроблено висновок про те, що «державне обвинувачення» має два значення. З одного боку, обвинувачення, висунуте слідчим у постанові про притягнення як обвинуваченого і закріплене в обвинувальному висновку (акті), є слідчим державним обвинуваченням і виступає, як твердження щодо вчинення конкретною особою діяння, яке заборонене кримінальним законом. Затвердження ж прокурором обвинувального акта необхідно розглядати як адресовану суду офіційну вимогу щодо притягнення конкретної особи до кримінальної відповідальності і призначення їй покарання. Такий підхід міг би бути підтриманий у раніше чинній моделі кримінального переслідування, водночас згідно з нормами чинного КПК України обвинувальна діяльність є пріоритетним завданням прокуратури і фактично ототожнюється з діяльністю прокурора. Кримінально-процесуальна функція розслідування справи, яка виконується на стадії досудового провадження слідчим, у жодному разі не може бути частиною функції обвинувачення, що виконується прокурором.

Аналіз положень КПК України засвідчує наявність обвинувальної діяльності слідчого під час досудового розслідування. Так, дотримуючись положень КПК України (п. 13 ч. 1 ст. 3), слідчий здійснює твердження щодо вчинення конкретною особою забороненого кримінальним законом діяння. У процесі досудового розслідування таке твердження знає відповідного розвитку: від припущення до остаточного формування та процесуального закріплення. Відповідно до ст. 40 КПК України слідчий уповноважений:

– повідомляти за погодженням із прокурором особи про підозру;

– за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подати їх прокурору на затвердження.

Відповідне припущення про вчинення конкретного кримінального правопорушення певною особою формалізується у повідомленні про підозру, що на думку автора і є початком обвинувальної діяльності у кримінальному провадженні. Розглядати повідомлення про підозру, як певне припущення про вчинення особою кримінально караного діяння, дозволяє ст. 276 КПК України, яка визначає, що повідомлення про підозру здійснюється у випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання щодо особи одного з передбачених цим кодексом запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Крім того, оголошення про підозру є початковим етапом формування обвинувачення у кримінальному провадженні. Таке твердження може бути обґрунтоване тим, що на момент повідомлення про підозру:

– достеменно встановлено факт наявності кримінального правопорушення;

– проведено значну частину слідчих розшукових і негласних слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на встановлення та викриття конкретної особи у вчиненні кримінально караного діяння;

– зібрано основну доказову базу, яка підтверджує вірогідність учинення конкретного кримінального правопорушення конкретним суб'єктом.

Можна підтримати позицію вчених, що обвинувачення повинно бути реалізованим. Для цього обвинувачення повинно бути сформульовано в процесуальному акті – обвинувальному. Природно, що під час судового розгляду обвинувачення як твердження може зазнати певних змін, не підтвердившись доказами. Тобто, обвинувачення може бути сформульоване не тільки в обвинувальному акті, а й на подальших етапах його реалізації [8]. Означений науковий підхід окреслює важливу ознаку обвинувачення – етапність і тривалість у часі. Чинний КПК України також підтверджує тезу про етапність і поступовість обвинувальної діяльності у кримінальному провадженні, оскільки використовує термінологічну конструкцію «формування обвинувачення» (ст. 291, ч. 3 ст. 374, ст. 475 тощо).

Водночас, визнаючи етапність розвитку обвинувачення, деякі науковці зазначають, що твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого Законом України про кримінальну відповідальність, першим формулює слідчий в обвинувальному акті. Але легітимність такому акту надається тільки після його затвердження прокурором. Відтак наголошується на тому, що обвинувачення формулює прокурор в обвинувальному акті шляхом його затвердження [8]. На думку автора, такий підхід є дискусійним, адже у формуванні обвинувачення під час досудового роз-

слідування бере участь значна кількість суб'єктів, які виконують окремі кримінально-процесуальні та оперативно-розшукові функції, підпорядковані загальній меті кримінального провадження.

Наприклад, у значній кількості випадків особа може повернути до себе увагу правоохоронних органів ще до початку досудового розслідування, отримавши неформальний статус «особи, яка становить оперативний інтерес». Фактично з цього моменту працівниками оперативних підрозділів уживається низка заходів щодо її ґрунтовного вивчення на предмет причетності до вчинення конкретного кримінально караного діяння. Уже на цьому етапі розпочинає формуватися «фундамент» для подальшого обвинувачення суб'єкта у вчиненні того чи іншого злочинного діяння. Як доводить практика, зібрана на цьому етапі інформація використовується для:

– планування конкретних тактичних прийомів ужиття оперативно-розшукових заходів із метою викриття особи в учиненні злочину (що, на думку автора, є складовою обвинувальної діяльності сторони обвинувачення);

– наповнення інформаційно-аналітичних обліків оперативного призначення.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який реалізує оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України [11].

Із позиції підходу до обвинувачення як до динамічної категорії можна вважати, що в окремих випадках обвинувачення (зокрема його підґрунтя) розпочинає формуватись ще на етапі оперативно-розшукової діяльності. Такий підхід також підтримують дослідники у парадигмі ототожнення кримінального переслідування та обвинувачення. Наприклад, В. Асанов указує на спільність деяких завдань ОРД і кримінального процесу, неабияку роль результатів ОРД у процесі доказування, у зв'язку з чим робить висновок про можливість включення даних ОРД у процес доказування як складових «кримінального переслідування» та визнає порівняно самостійну роль оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності у процесі кримінального переслідування (обвинувачення) [12, с. 3–5]. Н.І. Щегель обґрунтовує, що кримінальне переслідування здійснюється під час проведення оперативно-розшукових заходів; унаслідок свого характеру оперативно-розшукова діяльність забезпечує реалізацію функції кримінального переслідування [13].

На думку автора, формування основи обвинувачення відбувається у межах оперативно-розшукових справ відповідних категорій, де формується фундамент для подальшого притягнення особи до кримінальної відповідальності за допомогою реалізації своїх кримінально-процесуальних функцій слідчим і прокурором.

При цьому, прокурор у кримінальному судочинстві представляє загальнодержавні, суспільні інтереси, які реалізуються в його обвинувальній діяльності. Активність і професійна майстерність державного обвинувача в поданні й дослідженні доказів у суді стає одним із найважливіших чинників у забезпеченні невідворотності покарання особи за скоєний злочин і притягнення її до кримінальної відповідальності. Крім того, слід звернути увагу на те, що чинний КПК України пов'язує обвинувальну діяльність прокурора з категорією «державне обвинувачення». Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України, державне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає в доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

За визначенням змісту діяльності державного обвинувача, з урахуванням вищевикладеного, на погляд автора, правильна та науково виважена думка про те, що пред'явлення суду доказів, що підтвер-

джують вину підсудного, їх систематизація та аналіз, а також спростування контрдоказів, висунутих стороною захисту, – це і є підтримання обвинувачення, реалізація прокурором його функції державного обвинувача. Отже, зміст обвинувальної діяльності державного обвинувача охоплює: обґрунтування обвинувачення, доказування вини підсудного та обґрунтування запропонованої міри покарання, що підлягає застосуванню щодо нього, а також одночасно спростування аргументації захисту, виявлення суперечностей у показаннях і позиції підсудного.

Висновки. Таким чином, аналіз сутності державного обвинувачення, як квінтесенції обвинувальної діяльності прокурора, дозволяє зробити висновок про те, що це, по-перше, єдиний процесуальний спосіб забезпечення принципу невідворотності покарання у судовому засіданні; по-друге, це процесуальна діяльність, яка складається із сукупності слідчих та інших дій прокурора, спрямованих на доказування обставин, які входять до предмета обвинувачення, а також інших істотних обставин справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Срезневский Н.И. Словарь древнерусского языка / И.И. Срезневский. – М.: Рус. яз., 1989. – Т. 2, ч. 1. – 594 с.
2. Козьяков І.М. Поняття «державне обвинувачення» в доктрині кримінального процесу: етимологія та генеза / І.М. Козьяков // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 41–45.
3. Гловюк І.В. Проблеми нормативного визначення категорій «обвинувачення» та «державне обвинувачення» / І.В. Гловюк // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) [та ін.]; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – О.: Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 67. – С. 557–563.
4. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затверджено Указом Президента України від 08 квітня 2008 р. № 311/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 12. – Ст. 486.
5. Цехан Д.М. Оперативно-розшукова діяльність та кримінальне переслідування: проблеми співвідношення (функціональний аспект) / Д.М. Цехан, І.В. Гловюк // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 4. – С. 340–344.
6. Лапкін А.В. Кримінальне переслідування – перспективна функція прокуратури / А.В. Лапкін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 1. – С. 51–55.
7. Альперт С.А. Обвинение в советском уголовном процессе: учеб. пособие / С.А. Альперт. – Х.: Изд-во Харьковського юрид. ин-та, 1974. – 58 с.
8. Меркулов С.М. Реалізація обвинувачення: поняття, сутність, етапи за новим кримінальним процесуальним законодавством / С.М. Меркулов // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 456–459. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_
9. Юричишин В.В. Обвинувальна діяльність прокурора у кримінальному судочинстві за новим КПК України / В.В. Юричишин // Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року: зб. ст. – К.: Істина, 2012. – 128 с.
10. Зеленецький В.С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе / В.С. Зеленецкий. – Х.: Вища школа, 1979. – 144 с.
11. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303 із змінами за станом на 01 серпня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
12. Асанов В.О. содержания уголовного преследования / В.О. Асанов // Уголовное право. – 2000. – № 4. – С. 3–5.
13. Щегель Н.І. Кримінальне переслідування: зміст та форма: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Н.І. Щегель. – К., 2007. – 18 с.